

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ЙОГО ОСНОВНІ КОМПЕТЕНЦІЇ

THE ROLE AND MAIN COMPETENCES OF A TEACHER OF FOREIGN LANGUAGES IN EDUCATIONAL PROCESS

Стаття присвячена ролі викладача іноземних мов у формуванні конкурентоспроможних фахівців, здатних до реалізації міжкультурної іншомовної комунікації. Зокрема, визначаються його особистісні та професійні якості, що впливають на успішну реалізацію професійної діяльності. Розкривається специфіка професійної діяльності викладача іноземних мов, особливості побудови навчального процесу. На основі аналізу педагогічної літератури закордонних дослідників висвітлюються професійні компетенції викладача іноземних мов. Надається класифікація та розкривається сутність кожної компетенції.

Ключові слова: викладач іноземних мов, міжкультурна іншомовна комунікація, професійна діяльність, навчальний процес, професійні компетенції.

Стаття посвящена роли преподавателя иностранных языков в формировании конкурентоспособных специалистов, готовых к реализации межкультурной иноязычной коммуникации. В частности, определяются его личностные и профессиональные качества, влияющие на успешную реализацию профессиональной деятельности. Раскрывается специфика профессиональной деятельности преподавателя иностранных языков, особенности построения учебного

процесса. На основе анализа педагогической литературы зарубежных исследователей освещаются профессиональные компетенции преподавателя иностранных языков. Предоставляется классификация и раскрывается сущность каждой компетенции.

Ключевые слова: преподаватель иностранных языков, межкультурная иноязычная коммуникация, профессиональная деятельность, учебный процесс, профессиональные компетенции.

The article is devoted to the role of a teacher of foreign languages in the formation of competitive specialists able to implement intercultural communication in other languages. In particular, some personal and professional qualities that influence the successful realization of professional activity are determined. The specifics of the professional activity of the teacher of foreign languages and the peculiarities of the construction of the educational process are revealed. The professional competences of a teacher of foreign languages are highlighted on the basis of the analysis of the pedagogical literature of foreign researchers. The classification is given and the essence of each competence is revealed.

Key words: teacher of foreign languages, intercultural communication in other languages, professional activity, educational process, professional competences.

УДК 37.091.12.011.3–051+81'243

Прус Н.О.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки,
іноземної філології та перекладу
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується постійним розвитком міжнародної співпраці, налагодженням співробітництва із провідними міжнародними компаніями, що сприяє зростанню інтеркультурного спілкування та зумовлює необхідність вивчення іноземних мов. Набуття та розвиток вмінь і навичок іншомовної комунікативної компетентності, яка дозволяє використовувати іноземну мову на практиці в професійній діяльності та повсякденному житті, стає невід'ємною складовою частиною сучасного життя й абсолютно змінює ставлення суспільства до самого предмета «Іноземна мова» у середніх і вищих навчальних закладах. Постать викладача іноземної мови набуває особливої значущості, приділяється велика увага його фаховій компетентності, його професіоналізму та рівню педагогічної майстерності. Адже «постать викладача вважається ключовою в якісній освіті, він виступає одночасно дидактичним посередником, фасилітатором навчання, який спрямовує, та орієнтатором освітньо-навчального процесу» [7, с. 103]. Викладач іноземної мови стає посередником між двома культурами. Під час опанування іноземної мови він не тільки знайомить із фонетичною структурою мови, її лексико-граматичною специфікою, але й допомагає зрозуміти іншу країну, її традиції, особливості менталітету.

Мета статті – розкрити роль викладача іноземних мов, охарактеризувати основні компетенції, що сприяють успішній реалізації його професійної діяльності.

Державна політика щодо обов'язкового вивчення громадянами України іноземної мови, рекомендації Ради Європи, що стосуються освітньої політики з вивчення іноземної мови, зумовлюють появу нових вимог до постаті викладача іноземної мови, рівня його фахової підготовленості, професійної компетентності, здатності використовувати нові форми і методи організації навчального процесу та готовності до забезпечення європейської якості освіти. Адже професійна компетентність, професійні знання, навички та вміння як окремі педагогічні характеристики ще не гарантують успіху педагогічної діяльності. Викладач іноземної мови повинен бути в курсі всіх змін, що відбуваються в національній системі освіти, володіти сучасними принципами комунікативної дидактики й основними методиками викладання іноземних мов, вміти критично оцінювати й успішно використовувати у власній практиці всі нові навчальні матеріали, які з'являються. Викладач має бути професіоналом, що вміло організовує, спрямовує та контролює весь процес навчання іноземної мови, а його професійна діяльність – складне

мистецтво, під час якого реалізуються такі функції: комунікативна, виховна, розвивальна, освітня, гностична, конструктивно-планувальна, організаційна [4, с. 64].

Так, проблемам професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя іноземної мови, виявлення її специфіки, шляхів забезпечення ефективності фахової підготовки присвячено дослідження В. Баркасі, О. Бігич, О. Зеленської, В. Калініна, Т. Комарницької, М. Леврінц, Г. Мельніченко, С. Шехавцової та інших. Питання забезпечення змісту навчання іноземної мови розкрито в дослідженнях І. Бім, Н. Гальської, Р. Мартинович, Л. Морської, С. Ніколаєвої, О. Петрашук, В. Редька, Г. Рогової та інших.

Реформування сучасної системи освіти висуває нові вимоги до підготовки педагогічних кадрів. Тільки кваліфікований професіонал-викладач позитивно впливає на формування професійної компетентності студентів та їхню здатність стати конкурентоспроможними фахівцями, отримує кращі результати власної педагогічної діяльності, постійно збагачує свій інтелектуальний, емоційний, моральний і творчий потенціал. Педагог є основним суб'єктом вирішення завдань розвитку освіти, що висуваються сучасними умовами, посідає ключове місце в педагогічному процесі. Сучасна освітня ситуація потребує успішного вирішення багатьох проблем, серед яких найважливішою залишається розвиток професіоналізму педагога як чинника підвищення якості освіти загалом.

Іноземна мова як начальна дисципліна «має певну специфіку, суть якої полягає, по-перше, у тому, що метою навчання є не стільки знання про предмет, тобто про мову (мовна компетенція), скільки вироблення певних навичок і вмінь різних видів мовленнєвої діяльності на основі знань про спосіб діяльності (комунікативна компетенція); по-друге, обсяг мовного матеріалу, який вивчають у ВНЗ немовного профілю, не може бути значно зменшений, оскільки є межа, за якою важко буде вести мову про набуття студентами і курсантами практичних навичок і вмінь» [1, с. 80].

Викладач залучає студентів до різних видів мовленнєвої діяльності, сприяє формуванню іншомовної комунікативної компетентності як на побутовому, так і на професійному рівнях. Зважаючи на специфіку предмета, навчання іноземної мови відбувається здебільшого на практичних заняттях під керівництвом викладача, «який організує, спрямовує та контролює весь педагогічний процес: готує навчально-методичні матеріали, визначає методи, форми та прийоми проведення практичних занять, які мають різні цілі, організує пізнавальну діяльність студентів, забезпечує іншомовне спілкування, прогнозує мовленнєві висловлювання студентів, спонукає їх до мовленнєвих і

немовленнєвих дій, контролює розуміння мовного матеріалу, коректує та оцінює відповіді студентів, що є надзвичайно важливим, оскільки іноземної мови не можна навчити, їй можна навчитися, формує потреби та здатності студентів до самоосвіти, до самостійної роботи над іноземною мовою» [1, с. 82]. Отже, професійна діяльність викладача є складним мистецтвом, що потребує від нього не тільки спеціальних професійних знань, а й організаторських здібностей, психологічних знань, комунікативних умінь та навичок, що допомагають вирішувати конкретні навчальні, виховні завдання. Варто зазначити, що успішна реалізація професійної діяльності викладача залежить від його ставлення до професій, постійного професійного самовдосконалення, а також від таких професійних та особистісних якостей, як:

- авторитет, який передусім полягає у високому професіоналізмі викладача, його досконалості знанні предмета, володінні методикою навчання мови, здатністю організувати навчально-виховний процес;
- захоплення, яке виявляється в позитивній професійній мотивації, відповідності природних даних людини і вимог професійної діяльності;
- компетентність – здатність викладача правильно реалізувати спілкування іноземною мовою, оскільки головним напрямом оптимізації навчального процесу на практичних заняттях з іноземної мови є спілкування;
- компонент системи управління навчальною діяльністю студентів;
- здатність до покращення методичної самоосвіти;
- ідейно-моральне обличчя – доброзичливість, педагогічний такт, терпіння та наполегливість, справедливість, почуття гумору, об'єктивність, принциповість, комунікабельність, працьовитість, урівноваженість, артистичність, емоційність, добросовісність;
- стиль спілкування зі студентами: створення невимушеної обстановки на заняттях допомагає усунути психологічний бар'єр, який зазвичай заважає студентам безбоязно говорити іноземною мовою;
- індивідуальний стиль діяльності: система психологічних засобів адаптації індивідуальності викладача до об'єктивних вимог педагогічної діяльності є однією з головних умов удосконалення професійної майстерності викладача;
- можливість вирішувати те саме навчально-виховне завдання різними сполученнями методів;
- уміння оновлювати методи, форми і засоби навчання, які використовуються;
- уміння вносити суттєві новації в традиційну практику;
- уміння наполегливо навчатися творчості [1, с. 82–85].

Отже, стиль навчання й особистість викладача значною мірою впливають на студента та процес його навчання. «Специфіка педагогічної діяльності педагога вищої школи полягає у тому, що він співпрацює з тією категорією студентів, яка має різноманітні загальні та професійні інтереси і яка потребує від нього не тільки володіння системою загальнокультурних, психолого-педагогічних знань, необхідних для організації й ефективної взаємодії в педагогічному процесі, а й спеціальних знань, необхідних для підготовки спеціалістів – професіоналів» [3, с. 121]. Доречним буде змінювати стиль та методи навчання, адаптуючи їх, наскільки це можливо, до конкретної реальності та конкретної групи студентів, ураховуючи особливості й унікальність усіх і кожного студента окремо, а також ураховуючи як їхні реальні потреби й інтереси, так і їхні проблеми та труднощі в навчанні. Отже, якість процесу навчання залежить від особистості викладача, його професійної компетентності, здатності навчати, прагнення до постійного саморозвитку, його ставлення до професійної діяльності, а

також від його особистісних якостей та характеристик. Ідеальний викладач іноземної мови є гнучким, чутливим, уміє адаптуватися, здатен вирішувати проблеми, що виникають в аудиторії (професійні та емоційні), залишається чуйним, об'єктивним, уміє спостерігати за тим, що відбувається в навчальному контексті, є справжнім, щирим, не є директивним або авторитарним. Викладач не повинен втручатися в життя студентів, коли це не потрібно, не має ставити зайвих запитань. Він «повинен бути відкритим до змін та інновацій, уміти спілкуватися, мати особливе ставлення до власної професійної діяльності та таку сильну й глибоку внутрішню мотивацію, що змушує його приходити на роботу кожен день із посмішкою та передавати свою радість. Він повинен вміти так мотивувати студентів до навчання, щоб вони почували себе комфортно та невимушено в аудиторії» [6, с. 28].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що питання професійного становлення викладача іноземних мов є предметом дослідження як вітчизняних, так і закордонних

Таблиця 1

Основні компетенції викладача іноземних мов

Модель основних компетенцій викладача іноземних мов	
Основні компетенції	Спеціальні компетенції
1. Організувати навчальний процес.	<ul style="list-style-type: none"> – діагностувати та задовольняти потреби студентів; – сприяти розвитку рефлексії та використанню мови; – здійснювати дидактичне планування; – уміти керувати класом.
2. Оцінювати навчальну діяльність та продуктивність студентів.	<ul style="list-style-type: none"> – використовувати інструменти та методи оцінювання; – гарантувати позитивну практику оцінювання; – сприяти конструктивному зворотному зв'язку; – залучати студентів до оцінювання.
3. Залучати студентів до контролю власного навчання.	<ul style="list-style-type: none"> – спонукати студентів до самостійного керування доступними ресурсами та засобами навчання; – інтегрувати в процес навчання спеціальні інструменти, що сприяють розвитку рефлексивної діяльності; – спонукати студентів до визначення власного шляху навчання; – мотивувати студентів брати на себе відповідальність за власне навчання.
4. Сприяти міжкультурному спілкуванню.	<ul style="list-style-type: none"> – розвивати власну міжкультурну компетентність; – пристосовуватися до навколишніх культур; – сприяти міжкультурному діалогу; – сприяти розвитку міжкультурної компетентності студентів.
5. Розвивати професійні якості.	<ul style="list-style-type: none"> – аналізувати власну педагогічну діяльність; – визначити власний план саморозвитку; – бути учасником професійного розвитку команди викладачів; – брати активну участь у розвитку професії.
6. Уміти керувати власними почуттями й емоціями під час виконання професійної діяльності.	<ul style="list-style-type: none"> – керувати власними емоціями; – мотивувати себе на роботі; – розвивати міжособистісні стосунки; – сприяти розвитку емоційного інтелекту студента.
7. Брати активну участь в організації навчального процесу.	<ul style="list-style-type: none"> – працювати в команді; – брати участь у різноманітних проектах закладу; – сприяти та поширювати передові практики в установі; – знати установу й інтегруватися в неї.
8. Використовувати ІКТ на заняттях.	<ul style="list-style-type: none"> – розвивати власну цифрову компетентність; – розумітися на цифровому середовищі; – користуватися дидактичним потенціалом ІКТ; – сприяти використанню студентами ІКТ у навчальному процесі.

дослідників. Беручи до уваги специфіку дисципліни, що викладається, та особливості побудови навчального процесу, науковці Інституту Сервантеса виділяють такі основні компетенції викладача іноземних мов (таблиця 1) [8, с. 520].

На думку швейцарських науковців, профіль викладача іноземних мов характеризують чотири основні компетенції:

– власна компетенція – усвідомлення значущості своєї ролі вчителя, який, навчаючи, вчиться сам, який будує міцну інтелектуальну основу для педагогічної майстерності;

– соціальна компетенція – здатність утверджувати статус свого предмета в освітній концепції країни;

– фахова компетенція – володіння мовою, уміння навчати її інших, будуючи цілеспрямовано (у прогресії) спілкування з учнями відповідно до рівня їхніх фонових знань, досвіду та умінь;

– дидактико-методична – володіння сучасними принципами комунікативної дидактики [5, с. 163–164].

З огляду на все вищезазначене, можемо зробити висновок, що особистісні якості викладача іноземної мові тісно пов'язані з його професійними характеристиками та сприяють розвитку його основних компетенцій, набуття та розвиток яких варто вважати обов'язковими для успішної реалізації професійної діяльності викладача.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зеленська О. Професійно значимі якості викладача іноземної мови у ВНЗ. *Вісник Львівського університету*. 2009. Вип. 25. Ч. 3. С. 79–86.

2. Ортинський В. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

3. Паталаха М. Професійні знання, уміння та навички як компоненти професійної компетентності майбутнього викладача іноземної мови. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : збірник наукових праць / за ред. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. РОМАНОВСЬКОГО. Харків : НТУ «ХПІ», 2010. Вип. 25 (29). С. 118–125.

4. Скорцова С. Професійно-комунікативна компетентність учителя початкових класів : монографія. Одеса : Абрикос-Компані, 2013. 290 с.

5. Kompetenz eines Fremdsprachenlehrers. *Deutsch als Fremdsprache*. 1984. № 4. S. 163–166.

6. Martín Miguel Angel. El profesor de E/LE: personalidad, motivación y eficacia. *Ogigia. Revista Electrónica de Estudios Hispánicos*. 2007. № 1. P. 17–30.

7. Martínez Agudo, Juan de Dios. Perfil profesional idóneo del profesor de lengua extranjera: creencias del profesorado en formación. *Revista Latinoamericana de Estudios Educativos* (México). Vol. XLI. 2011. № 1–2. P. 103–124.

8. Perrenoud P. La formación de los docentes en el siglo XXI. *Revista de Tecnología Educativa*. XIV. 2001. № 3. P. 503–523.